

Magyarkeresztúr történelme

Községünk helye és annak környéke már régi időktől emberek által lakott terület volt. Ezt bizonyítja az a bronzkor végéről származó néhány rézbetétes edény, amely valószínű abban a korban eltemetett emberrel került a föld alá és feltárva ma a soproni múzeumban látható. A római birodalom idején vélhetően a falu határában vezetett el a Szombathely felé tartó hadiút. A csornai dombon - a szájhagyomány szerint - egy kis erődítmény volt, ahol az erre járó harcosok és utazók megpihenhettek, védelmet kaptak. Régészeti feltárások során talált tárgyak azt is bizonyítják, hogy avarok is laktak itt. A település valószínű, hogy a honfoglalás idején is lakott volt, a falu határában folyó Keszeg ér akkoriban Bálványos patak néven volt ismert.

A falu formája hosszú évszázadok folyamán formálódott. A jelenlegi fésűs elrendezésű településforma vélhetően a XVIII. század végére alakult ki. A községben kettő műemléki védett építmény található, mindkettő a falu központi részében. Az egyik a római katolikus templom, ahol a faragott padok eredete a XVIII-XIX. századra tehető. Festett, barokk főoltára vélhetően a XVIII. század közepén, második felében készült. A karzatán található orgona a XIX. században, míg freskói a XX. században készültek. A másik nevezetes műemlék a Baditz kastély, mely feltehetően a XIX. század közepén, második felében épült. Stílusában fellelhetők eklektikus, klasszicista és késő barokk elemek is. A kastély a XIX. századtól a XX. század első feléig a Baditz család tulajdonában állt.

Az idők folyamán községünk neve is többször változott. 1230-ban az első írásos feljegyzés Pertel néven említi, mely nevet valószínű hasonnevű birtokosáról kapta. Egy 1269-ben kelt oklevélen olvasható: Pertel templomát a szent kereszt tiszteletére emelték. A falu hamarosan elnéptelenedett, mivel 1279-ben, mint "terra castri Sourussiensis Percel vacua" szerepel. Községünk ma is használatos Keresztúr neve már 1391-ben, Zsigmond korában megjelenik a régi névvel együtt: "ad Sanctam Crucem in Pertel". A falu templomát a Szent Kereszt tiszteletére szentelték és ez jelent meg a település nevében is. A Keresztúr ugyanis a Szent Kereszt Ura, vagyis Jézus értelmében volt használatos abban a korban. A 15. században aztán a Keresztúr elnevezés válik általánossá, de ismerik mellette továbbra is a régi nevét is. Egy 1435-ben kelt oklevélben olvasható: "Villa Pertelque nonc Kereszthwr vocatur", azaz "Pertel falu, amely most Keresztúrnak neveztetik". Hosszú ideig Tótkeresztúr (írták Tóth-keresztúrnak is) név volt használatos, feltehetően a török dúlás alkalmával kipusztult, illetve elmenekült lakosság pótlására idetelepített tótok után. Ezt a nevet 1906. május 18-án a belügyminiszter 29433/I.c számú rendeletével változtatta nevét Magyarkeresztúrra.

A falu első birtokosairól nincs írásos feljegyzés, de mint annyi más település az országban, gyakran esett a főurak hatalmaskodásainak áldozatául. Az 1200-as években a település birtokainak többségében az Ostfy család tulajdonában állt. 1230-tól a csornai premontrei rend sok évszázadon keresztül részesül a falu birtokaiból, néha jelentős mértékben. 1438-ban Ostfy János az itteni birtokát teljes egészében a csornai konventnek adta, de a konvent beiktatására csak 1447-ben kerülhetett sor a közbejött akadályok miatt (a Rohoncziak is igényt tartotta a birtokokra). A konvent vezetőjét, Pál prépostot 10 jobbágytelekbe iktatták be. 1451-ben az Ostfyakkal együtt szintén az Osl nemzetségből származó nagyhatalmú Kanizsai családnak is volt már itt birtoka. 1454-ben sok más faluval együtt, ezt is

kifosztotta és felperzselte Kertesi Vaytraher Konrád és Hofi Gyles. Ekkor a jobbágyok egy részét elkergették, másokat fogságba hurcoltak, sőt többeket legyilkoltak. 1458-ban az Ostfyak és a csornai konvent megegyeztek, hogy egyenlő mértékben felosztják a község jobbágytelkeit és az azokhoz tartozó szántóföldeket. Az Ostfyak azonban 3 darab földdel - Gyarman, Kepes és Kereszfölde - többet foglaltak le maguknak, valamint a konvent néhány keresztúri jobbágyát és azok feleségeit elfogták és vásárosfalui birtokukra vitték. Ez ügyben a konvent panaszt tett a nádornál, aki azt valósnak találta. Később ismét támadás érte a falut. 1466-ban a Kanizsai család két tagja rabolta ki fegyvereseivel Keresztúrt.

A 15. századi háborús konjunktúra hatására a földesurak birtokaikon majorgazdálkodásba fognak. A 16-17. században már a Megyery család is rendelkezik birtokkal a faluban. A XVI. század végén a török hódítás során a települést elpusztították, a falu jó egy évtizedre elnéptelenedett. 1604-ben csupán egy jobbágyházat laktak, míg 1622-ben 3 jobbágyporta volt lakott. A jobbágyok pótlására valószínűleg ekkortájt telepítettek "tótokat", akik később a magyar lakosság között teljesen elmagyarosodtak. A Megyery család kihalásával birtokaikra 1663-ban Nádasdy Ferenc tett szert, így azok a birtokrészek a kapuvári uradalomhoz kerültek. A Nádasdyakon kívül ekkor a premontreiek, valamint az 1630 körül betelepült mankóbüki Horváth család rendelkezett birtokkal. Miután Nádasdy Ferencet 1671-ben kivégezték, birtokai kincstári kezelés alá kerültek. Ezeket a birtokokat 1681-ben Eszterházy Pál váltotta, így lett a falu egy része hercegi birtok lett.

A 18. században már jobbágy nélküli kisnemesek is éltek a faluban. 1767-ben 23 telkes jobbágyot és 5 házas zsellért regisztráltak, valamint 17 és fél egész telket rögzítettek. A szájhagyomány szerint Mária Terézia intézkedései ellen lázadás tört ki a faluban, ezért a rebelleket megtizedelték. 1785-ben már 83 ház állt a faluban és 713 lakosa volt. 1820-ban 48 keresztúri birtokos nemes volt szavazásra jogosult. Jobbágytalan kisnemesi családok voltak 1820 körül Keresztúrott a Borbély, Böjtös, Dóczy, Eötvös Fülek, Horváth, Káldy, László, Noszlopy, Prikkel, Surányi, Szánthó, és Tompos nemzetségek, melyek közül több család leszármazottjai ma is községünk lakói. A jobbágycsaládok közül a Kádi, Németh, Gacs, Tar, Varga, Horváth, Kisfaludi, Tóth, Takács és Szabó nemzetségek a 18. század elején tűnnek fel a községben.

Az 1848-1849. évi szabadságharc nem hagyta érintetlenül a községet. A falu határában a csornai dombon, a körösföldi dűlőben kisebb ütközet is volt. 10 katonát adott a falu honvédségébe, név szerint: Gizci Pál, Gacs Zsigmond, Gyalóka József, Tar Péter, Tar Ferenc, Kádi Péter, Németh Péter, Pirka József, Simon Pál, és Tompos József. Ezután békésebb, eseménytelenebb időszak következett a község életében, egészen az első világháborúig. Az 1850-es népszámlálás adatai alig mutatnak eltérést a korábbi állapotokhoz képest: 98 házban 793 lakost írtak össze. A színmagyar lakosság vallásilag nagyon megosztott volt. A többséget az evangélikusok tették ki (450 fő), mellettük 233 katolikus élt, de jelenvoltak a reformátusok is (3 fő), és a lakosság 4%-a zsidónak vallotta magát. Mind az első, mind a második világháború érzékenyen érintette településünket. A falu soha nem felejt el haza nem tért fiait, az árván maradt családok küzdelmét, és az elhurcolt zsidók jajkiáltását. Ezért a község önkormányzata a falu ünnepei közé emelte a Hősök vasárnapját. Minden évben ezen a napon a temető bejáratán lévő emléktáblák előtt koszorút helyezünk el és emlékezünk.

1948-ban 12 család termelőszövetkezetet alapított, de ehhez a lakosság nagyobbik része még éveken keresztül nem csatlakozott. 1952-ben többen beléptek, de 50 másik család inkább másik szövetkezetet hozott létre, amely jellegében is más volt. A földjét

mindenki maga művelte, a szövetkezet csak ellenőrizte a termelést. Az állattenyésztés megszervezésére is külön épített istállót a két szövetkezet, így két külön major is létesült. Az 1956-os forradalom hatására a szövetkezetek föloszlottak. 1957-ben kisebb csoportok alakultak újra, amelyeket aztán ismét két szövetkezetbe szerveztek. 1961-ben azonban nem engedték már tovább fenntartani a megosztottságot, hanem Petőfi néven egyesítették őket.

Ugyancsak 1948-ban alakult Magyarkeresztúron az ország első szarvasmarha-megtermékenyítő állomása, a Mesterséges Termékenyítő Főállomás. A mezőgazdasági intézménynek az egész megyére kiterjedt tevékenysége, így 1967-től elkezdődött a létesítmény folyamatos modernizálása.